

УДК 378.4(94): 908(477)

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ АВСТРАЛІЇ У РОЗБУДОВІ УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Світлана Романюк

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна, 58000*

Розкрито роль університетів Австралії в розбудові українського шкільництва та україністики в західній діаспорі. Акцентовано увагу на аналізі діяльності центрів українознавчих студій університетів імені Макворі (м. Сідней) та ім. Монаша (м. Мельбурн) у сфері плекання національної освіти та поширенні українознавства, що є основою самобутності українців на Австралійському континенті та їхньої етнонаціональної консолідації. Доведено, що потужним засобом розвитку рідномовної освіти стала система українського шкільництва, яка охоплює дитячі садочки (світлички), класи передшкілля, школи українознавства (1–7 класи), 3-річні курси українознавства, дворічні педагогічні курси та українознавчі студії при університетах Австралії. З'ясовано, що з метою поширення українознавчої освіти, забезпечення її педагогічними кадрами в провідних університетах Австралії засновано осередки українознавчих студій, які, крім студентів у галузі українознавства та рідномовної освіти, ведуть активну науково-дослідну роботу та підтримують міжнародні зв'язки у сфері україністики з ученими країни та інших держав.

Ключові слова: українознавство, рідномовна освіта, україністика, університет, Австралія, центр українознавчих студій, діаспора.

В умовах сьогодення, коли активно розбудовується незалежна Українська держава і водночас відбувається становлення потужної сили – світового українства, вітчизняні вчені звертаються до вивчення історії і сучасних процесів, що відбуваються в середовищі зарубіжних українців, які також є складовою частиною українського етносу. Для вітчизняної історико-педагогічної науки важливо відстежити ті чинники, які допомогли їм упродовж століть не тільки зберегти етнокультурну самобутність, а й розвивати свою національну освіту, науку, культуру в іншомовному середовищі. Цінні напрацювання в цій галузі духовного життя мають й українці Австралії, які проживають у цій країні лише з кінця 40-х рр. ХХ ст. Їхні надбання можуть суттєво збагатити материкову науку, зокрема україністику та українознавство, а також теорію і практику національної освіти в Українській державі.

Розвиток українознавчих студій, зокрема в університетах Австралії, незважаючи на те, що австралійські вчені досить плідно працюють у різних

осередках україністики та рідномовної освіти зарубіжних українців, ще не привернув належної уваги вітчизняних науковців. Сьогодні, по суті, написано лише одну статтю – автор П. Гай-Нижник “Започаткування та розвиток українознавчих досліджень в Австралії у другій половині ХХ ст.” (2013), у якій у загальних рисах використанням зарубіжних джерел, проаналізовано окремі аспекти окресленої проблеми. Ґрунтовніше питання генези україністики та українознавства на австралійському континенті висвітлені в працях діаспорних дослідників Г. Кошарської, В. Мотики та М. Павлишина та ін.

Наша мета – на основі аналізу й інтерпретації автентичних наукових джерел розкрити внесок провідних австралійських університетів у розбудову українознавчих студій та рідномовної освіти зарубіжних українців у другій половині ХХ ст. – перші десятиліття ХХІ ст.

Українська спільнота в Австралії, що почала формуватися з кінця 40-х років ХХ ст., створила за цей період завершену систему рідномовного шкільництва, яка охоплює дитячі садочки (світлички), класи передшкілля, школи українознавства (1–7класи), трирічні курси українознавства, дворічні педагогічні курси та українознавчі студії при університетах Австралії як верхину національної освіти українців в іншомовному середовищі.

Прагнення українських емігрантів зберегти свою мову та передати знання про свою історію й культуру молодшому поколінню почало здійснюватися відразу ж після їх приїзду до Австралії через організацію та створення українських рідних шкіл. За кілька років вони власними зусиллями створили мережу суботніх шкіл у найголовніших містах держави, де поселились компактними групами. Рідні школи діяли поза офіційною щоденною системою освіти й утримувалися за кошти громади. Учителювали тут люди – фахівці ще з батьківщини та інші, які мали певні педагогічні здібності, і, головне, бажання та можливість навчати в рідній школі.

До початку 1960-х років кількість шкіл та учнів у них постійно зростала. Проте вже з середини 1960-х років їхні учителі почали поступово замінюватися молодшим поколінням, що вже отримало свою освіту в Австралії, однак без того професійного досвіду та глибини знань з українознавства, які їхні попередники привезли з батьківщини, особливо тоді, коли надії про майбутнє української громади в Австралії покладали головно на розвиток освіти і науки. Проте з кожним роком ця проблема все більше загострювалась, оскільки молоді вчителі українських шкіл, закінчивши австралійські університети, не мали змоги здобувати в них знання з українознавчих дисциплін, які вивчали в рідних школах, а також набуті практичних навичок їхнього викладання в полікультурному соціумі. У пошуках шляхів розв’язання цієї проблеми австралійські українці звернулися до досвіду українців Канади, де вже діяла мережа українознавчих інституцій і в державній системі вищої освіти. Також проф. Ярослав Рудницький, голова

відділу славістичних студій при університеті Манітоби в Канаді, відвідуючи Австралію в січні 1970 р., у своїх виступах перед українською громадськістю також піднімав це питання. Зокрема, на підставі широкого досвіду української діаспори в інших країнах він не тільки радив, щоб місцева організована спільнота зосередила свої зусилля для введення україністики в систему вищої освіти Австралії, а й закликав громадськість створити кафедру, свого роду центр українознавства хоча б при одному провідному австралійському університеті як найкращий засіб забезпечення утвердження україністики в структурі й культурі цього континенту.

Пропозиції Я. Рудницького підтримала група студентів, які навчалися в університетах Австралії. У 1972 р. на II з'їзді українського студентства в Сіднеї був створений студентський комітет Катедри українознавства, який очолив активний прихильник ідей Я. Рудницького П. Козел. Члени цього комітету розгорнули широку організаційно-інформаційну кампанію серед австралійських українців для збирання коштів, необхідних для заснування українознавчих студій хоча б при одному з австралійських університетів. Для надання офіційного статусу цим акціям у грудні 1974 р. було створено й зареєстровано юридичну установу – Фундацію Українознавчих студій в Австралії з обмеженою відповідальністю (ФУСА).

Завданнями й головними напрямками діяльності ФУСА з часу заснування і до сьогодні визначено: створення можливостей студентам для вивчення україністики в університетах Австралії та продовження своїх студій в Україні; заохочення науковців Австралії, зокрема, українського походження до дослідження української тематики в їхніх наукових працях; сприяння встановленню нових і розширенню наявних академічних зв'язків між університетами Австралії та України завдяки університетам; вжиття відповідних заходів для постійного збереження архівних матеріалів з історії українського поселення Австралії – спогадів, рукописів, різних документів, фотографій, архівів організацій тощо [2, с. 646].

У рамках своїх повноважень, починаючи з 1978 р. до 1982 р., ФУСА організувала п'ять щорічних курсів. Перші з них відбулись в університетах Аделаїди, Мельборна, Сіднею та Канберрі. Вони привабили як слухачів студентів матрикуляційних курсів середніх шкіл, українських учителів і зацікавлених слухачів з-посеред загального громадянства. Викладали на курсах запрошені науковці як з Австралії, так і з інших країн, зокрема, професори: Я. Рудницький з Університету Манітоби (Канада), А. Власенко-Бойцун (Канада), М. Степаненко з Університету Центрального Мічигану (США) і місцевий професор Їржі Марван з Університету ім. Монаша, Мельборн (Австралія). З місцевих українських науковців до роботи на курсах були залучені О. Качан, д-р І. Гордієв, д-р В. Чекалюк, В. Мотика, Х. Місько та ін.

Успішна діяльність літніх курсів і пришвидшене зростання фінансових можливостей ФУСА стали основою пошуку відповідного університету в Сідней для введення постійних програм з україністики. Керівники університетів домовились між собою і вирішили, що найвигіднішим для них буде зосередити україністику в університеті ім. Макворі. За договором із тодішнім ректором (віце-канцлером) цього університету проф. Е. С. Веббом була введена українська програма навчання для студентів, які здобували диплом бакалавра з початку 1984 академічного року. У 1985 р. був заснований Центр Українознавчих Студій. Для керівництва діяльністю центру був створений дорадчий комітет, членами якого стали запрошені науковці й фахівці з україністики з інших університетів – проф. Е. Сенета, який очолив комітет, О. Качан, В. Шумський, В. Мотика, Є. Гаран, а пізніше Л. Гаврилів. Зі створенням навчальної програми з україністики й центру на перших порах їх діяльності університетові було передано приблизно 10 000 різноманітних українських книг, значну частину яких подарував Я. Рудницький.

Засновником і керівником новоствореної програми з україністики в університеті стала досвідчений науковець з української літератури й мови Н. Пазунок з університету Пенсильванії (США). Вона розробила українську навчальну програму, основа якої залишалася і сьогодні. Програма вперше надала змогу студентам завершити диплом бакалавра з головною частиною з україністики. За вісім років чисельність студентів була такою: 1984 р. – 23; 1985 р. – 60; 1986 р. – 77; 1987 р. – 38; 1989 р. – 40; 1990 р. – 46; 1991 р. – 40, а 1986 р. виявився вершинним щодо кількості студентів, записаних на україністиці, 77 студентів у десяти різних предметах з українознавства [2, с. 650].

У 1987 р. керівником навчальної програми з україністики стала М. Гарасовська, яка приїхала до Австралії з Німеччини. Вона, а згодом А. Шимків, відомий мовознавець з Канади, значно розвинули українознавчу програму. Після від'їзду М. Гарасовської до Німеччини керівництво українською програмою перебрала лектор Г. Кошарська. Однак після повернення А. Шимків у 1993 р. до Канади університет ім. Макворі самочинно скоротив наполовину програму українознавства, а наступного року змінив єдину посаду лектора, призначену винятково для україністики, посадою старшого викладача зі славістики (з головною складовою частиною з україністики). Призначено на цю посаду д-ра Г. Кошарську. Сьогодні україністика є складовою частиною Відділу славістики разом із шістьма іншими мовами.

Активну науково-дослідну роботу в галузі україністики в університеті імені Макворі розгорнув заснований тут 1985 р. Центр Українознавчих Студій. За п'ять років своєї діяльності центр залучив до проведення наукових досліджень відомих українських професорів і науковців з різних галузей науки, зокрема, біолога В. Ісаїва, літературознавців – Я. Розумного та Я. Балана, історика С. Ціпка з Канади, історика Т. Мацьківа з Німеччини. У

1988 р. директор центру І. Гордієв організував спільно з НТШ і з фінансовою підтримкою ФУСА четверту конференцію з серії “Історія українського поселення в Австралії” в рамках загальної австралійської програми з нагоди відзначення 200-літнього ювілею поселення англійців в Австралії [1, с. 624–627].

Однак у 1990 р. центр перестав діяти через брак фінансування. Із його закриттям кількість українознавчих курсів скоротилася з дванадцяти до семи, які було передано до славістичного відділу, де їх викладають й сьогодні.

Важливим осередком українознавчих студій в Австралії в цей самий період став Університет ім. Монаша, заснований 1961 р. в районі Мельборну Клейтн – перший з нової генерації австралійських університетів. Лекторат україністики, заснований тут у 1983 р., пропонує студентам чотирирічну дипломну програму з української мови й літератури в рамках славістики та готує аспірантів. Лекторат проводить наукову працю, організовує наукові конференції та видання, плекає співпрацю з науковцями та науковими установами і включається в діяльність українознавчих, славістичних та міжвідомчих організацій в Україні, Австралії та інших країнах [3, с. 617–623].

Зазначимо, що заснування лекторату в Монаші має свою передісторію. Голова відділу русистики професор І. Марван, випускник Карлового університету в Празі, спеціаліст зі слов'янської синхронної лінгвістики, до своїх наукових зацікавлень зараховував і сучасну українську мову. Спільно з професором Я. Рудницьким, він був керівником першої в Австралії докторської дисертації з україністики “Омонімія в українській мові”, за яку в 1985 р. отримав звання доктора О. Розаліон. Проф. І. Марван відіграв ключову роль у введенні ряду слов'янських мов, у тім числі й української, як навчальних предметів до матурального іспиту в стейті Вікторія 1975 р. З українського боку перші переговори з керівниками університету імені Монаша про можливість запровадження української навчальної програми вели голова Української Центральної Шкільної Ради Австралії Т. Сліпецька, єпископ Української Католицької Церкви І. Прашко і згодом представники української громади Вікторії на чолі з її головою С. Лисенком. У березні 1982 р. університетові було подано детальне обґрунтування пропозиції заснувати лекторат україністики, в якому накреслено форми його діяльності та характер зв'язків з університетом. Автором документа був доктор Любомир Лаврівський.

В українській громаді Вікторії передбачалося дві основні функції для лекторату: сприяти збереженню української самосвідомості в Австралії, завершивши піраміду українських навчальних закладів у стейті Вікторія, і створити ще один осередок наукових досліджень української тематики.

Зазначимо, що на початку 1983 р. першим викладачем лекторату україністики призначено М. Павлишина. У лютому того ж року почали викладати перші в Австралії регулярні університетські курси з української

мови й літератури, які вивчали 15 студентів. Програма щороку доповнювалася. Додано нові курси на рівні другого й третього року. У 1985р. введено курс для студентів, які зовсім не володіють українською мовою. Керівником його була О. Розаліон. У 1988 р. завершили перші чотирирічні дипломи (В.А. Honours) зі славістики з українською спеціалізацією Л. Сидор і П. Савчак, а в 1989 р. – Г. Берегуляк. Всі вони отримали дипломи з відзнакою, були нагороджені державними стипендіями та поступили на аспірантські студії. Петро Савчак завершив студії дипломом М.А. (1992), Л. Сидор і Г. Берегуляк – дипломом Ph.D. (1993 і 1996, відповідно). До 1993р. на курсах лекторату українознавчу освіту здобуло понад 120 студентів.

Працівники лекторату доклали значних зусиль, щоб інтегрувати навчальну діяльність з української тематики в славістичні та загальногуманітарні студії Монашського університету. Завдяки цьому з 1985 р. курси з українським компонентом викладаються також у рамках програм зі славістики, порівняльного літературознавства та, з 1990 р., європейських студій. Відбулося й закономірне інтегрування персоналу, відповідального за україністику, в діяльність суміжних університетських програм. З 1991 р. лектор україністики очолює відділ славістики (з 1990 р. це частина департаменту німецьких та слов'янських студій), а в 1991/1992 роках був директором Центру порівняльного літературознавства й культурології.

Досить широко розгорнулася науково-дослідна діяльність лекторату. Основними темами досліджень викладачів та аспірантів є сучасна українська література, питання лінгвістики сучасної української мови, українська література й культура в Австралії. До 1993 р. вийшло понад 100 публікацій з україністики, авторами яких були не тільки україністи М. Павлишин та О. Розаліон, а й колеги-славісти (професор І. Марван, д-р Джонатан Кларк, д-р Мілісент Владів-Гловер, д-р Роберт Слонек), аспіранти (Г. Берегуляк, Л. Сидор, П. Савчак, Тім Пільборо, Дейвід Феррер) та науковці – гості з України (Т. Гундорова, С. Єкельчик, С. Саржевський). Більшість із цих публікацій – це статті в наукових журналах Північної Америки й Австралії, а з 1991 р. й України. Серед них є дев'ять збірників наукових статей. Із 1968 р. лекторат ім. М. Зерова видає двомовний неперіодичний бюлетень “Україніка в Монаші”, в якому публікує наукові праці дослідників та інформацію про свою діяльність.

Як зазначає М. Павлишин, у періоді з 1985 р. до 1992 р. лекторат влаштував п'ять наукових конференцій, на яких прочитано 89 доповідей. На основі кожної з конференцій випущено друковану збірку статей. Дві конференції про історію українського поселення в Австралії організовано спільно з Науковим Товариством ім. Т. Шевченка в Австралії. Наголосимо на конференції Асоціації україністів Австралії під назвою “Україна в 1990-х роках”, яка була проведена в січні 1992 р. після проголошення Україною державної незалежності. На конференцію приїхали серед інших закордонних

гостей І. Дзюба (Київ), тоді голова Республіканської (Української) Асоціації Українознавців і згодом міністр культури України, та професор Г. Грабович (Гарвард), президент Міжнародної Асоціації Україністів [3, с. 619].

Упродовж 1989–1993 рр. лекторат співпрацював з головним редактором Енциклопедії Української Діаспори професором В. Маркусем у підготовці матеріалів для четвертого тому цього видання. Проект фінансувало австралійське відділення Фондації приятелів Енциклопедії Українознавства.

Значимо, що результати науково-дослідницької роботи викладачів та аспірантів репрезентували на австралійських і міжнародних конференціях, зокрема, Австралійській асоціації модерних мов та літератур, Американській асоціації для сприяння розвитку славістики, на міжнародних конгресах українців (Київ, 1990 і Львів, 1993) і на Міжнародному конгресі славістів (Братіслава, 1993).

Щоб увійти в організаційний зв'язок з україністикою всього світу через Міжнародну асоціацію українців, з ініціативи М. Павлишина в лютому 1990 р. було створено Асоціацію українців Австралії. Асоціація, членами якої є викладачі, аспіранти й дослідники двох університетів, де діють українознавчі програми (Монаш та Макворі), та інші зацікавлені вчені з Австралії і Нової Зеландії, у 1990 р. стала членом Міжнародної асоціації українців, а в січні 1992 р. провела в Монаші свою першу конференцію.

Сьогодні Центр українських студій імені М. Зерова в Університеті імені Монаша під керівництвом професора М. Павлишина забезпечує викладання українознавчих курсів, які вивчають 20 студентів, підготовку двох докторських дисертацій, продовжує дослідницьку діяльність з українознавчої тематики, результати якої публікують у наукових журналах та енциклопедичних виданнях Австралії, України й інших держав світу, надає стипендії вченим та аспірантам з України.

Подальшого дослідження заслуговують питання взаємозв'язків австралійських й українських учених у галузі україністики та рідномовної освіти зарубіжних українців.

1. Кошарська Г. Центр Українських Студій, Макворі університет (Сідней) / Г. Кошарська // Українці в Австралії ; Гол. ред. М. Павлишин. – Мельбурн: СУОА, 1998. – Т. 2. – С. 624–627.
2. Мотика В. Фондація українознавчих студій в Австралії / В. Мотика // Українці в Австралії / Гол. ред. М. Павлишин. – Мельбурн: СУОА, 1998. – Т. 2. – С. 624–655.
3. Павлишин М. Лекторат україністики ім. Миколи Зерова в університеті ім. Монаша (Мельборн) і допомогий фонд українознавчих студій / Марко Павлишин // Українці в Австралії / Гол. ред. М. Павлишин. – Мельбурн: СУОА, 1998. – Т. 2. – С. 617–623.

Стаття: надійшла до редколегії 15.11.2016

доопрацьована 15.03.2017

прийнята до друку 19.04.2017

ROLE OF UNIVERSITIES IN AUSTRALIA IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN STUDIES

Svitlana Romaniuk

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsyubinskogo Str., 2, Chernivtsi, Ukraine, UA – 58000*

The role of universities in Australia in the development of Ukrainian education and Ukrainian studies in the Western diaspora. The attention is focused on the analysis of the centers of Ukrainian Studies University named Makvori (m.Sidney) and them. Monash (m.Melburn) in fostering national education and dissemination Ukrainian, which is the basis of Ukrainian identity on the Australian continent and its ethno-national consolidation. It is proved that a powerful means of *ridnomovnoyi* education became the Ukrainian system of education that includes kindergartens (*svitlychky*) classes of preschool programs, Ukrainian school (1-7 class), 3-year courses of Ukrainian, two-year educational courses and Ukrainian studio studies at universities in Australia. In order to spread Ukrainian education, provision of teaching staff at leading universities in Australia based branches of Ukrainian Studies. Their history begins with the founding of Ukrainian Studies Foundation of Australia (Fusa) in 1974. Its initiatives since 1978, was held at the same time five summer courses Ukrainian, Adelaide, Melbourne, Sydney, Canberra. Successful activity of summer courses and their popularity among Ukrainian students inspired leadership of universities. In Melbourn open Ukrainian studio. In 1982 the University Senate behalf Monash was founded *lektorat* of Ukrainian. M.Zerova, who offers students a four-year degree program in the Ukrainian language and literature within Slavic studies and provides training for graduate students. In addition, *lektorat* carries out research activities and organizes conferences, provides the publication of scientific works, including out aperiodic bilingual newsletter "Ukrainistics in Monastic" supports and extends contacts with scientists and scientific institutions and involved in the activities of Ukrainian, Slavic, interagency organizations in Australia, Ukraine and other countries. Since the beginning of 1984/1965 school year program for Ukrainian students was introduced in the University. Makvori (m.Sidney), and in 1985 there is the Center of Ukrainian Studies. In addition to teaching students, it conducts active research activities, organizes scientific conferences, publish papers provides its employees in local and foreign journals, conducting methodical work with teachers of Ukrainian schools in Australia, working closely with the universities of Ukraine.

Argued that Fusa today is really effective factor institution that has invested the most resources to the development of Ukrainian higher education in contemporary Australia and the development of cooperation in the field of Education and Science of Ukraine.

Key words: Ukrainian, *ridnomovna* education ukrainistics University, Australia, the center of Ukrainian Studies, Diaspora.